

Tizenhetedik évfolyam.

1903.

12. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.



Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.



SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája
1903.

TARTALOM.

- Deák Ferencz. — A „Magyar Állam“ után.
Szungott Kristóf negyven éves tanár (képpel). — Egyik munkatárstól.
„A magyarországi örmények ethnographiája“. — Szungott Kristóftól.
Az örmény egyházi vagyon konfiskálása Oroszországban. — Merza Gyulától. Karácsony. — Fülöp Lajostól.
Az örmények története a magyar irodalomban. II. S. J.-től.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Örmény istentisztelet Tököly sirjánál.
Bécs város új tisztí főorvosa.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Művészi könyvtár.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A churut, befőtt és az örmény nő.
Kereskedés gyümölcsessel.

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Örmény tanulók Európában
Az örmény nyelv és szertartás.

o o o

Olvasóinkhoz!

Az „Armenia“ a jövő füzetével, mely 1904, január 1-én jelenik meg, tizennyolczadik évfolyamába lép. Ezután is az eddigi követett helyes irányban haladunk. Mélyen tisztelt előfizetőinket kérjük, hogy előfizetéseiket sziveskedjenek megújítani és folyóiratunkat ismerőseik körében terjeszteni. Azokat, kik folyóiratunk árával hátralékban vannak, a hátralék, valamint azon tisztelt olvasóinkat, kik elfogadták az „Armeniát“, de árát még be nem küldötték, az ár deküldésére kérjük.

Az „Armenia“ előfizetési ára egész évre 8 korona, fél évre 4 korona, egyes füzet ára 80 fillér.

Szamosújvárt, 1903. decz. 1-én.

Szungott Kristóf

az „Armenia“ szerkesztője.



DEÁK FERENCZ.

A „haza bölcsé“ születésének századik évfordulója alkalmából a napokban ünnepet ült az egész ország. Lapunk a tisztelet adóját, melylyel a nagy Deák dicső emlékének tartozunk, azzal rója le bár némikép, ha itt — ezen a helyen — közre adja a következő talpra esett cikket:

Nemzetünk fölött három csillag ragyogott egyszerre: Széchenyi, Kossuth és Deák. Mindhárman a Gondviselésnek férfiai valának; három ellentétesnek látszó nagy lélek, de a kiket egyesített egy közös célra, a magyar állameszmének az időkhöz mért átalakítására és megszüldítésére vezetett hazaszeretet.

Nemzetünk újjászületése e három férfiú dicsőségét örökítette meg. Széchenyi a gazdasági regenerációt, Kossuth a parlamenti alkotmányt, Deák az ezeréves államiságunknak Ausztriával szemben való szabályozását hozta meg. A három nagy szellem így egészíté ki egymást, így olvadtak össze a szent harmóniában, hogy a haza egyformán legyen adósa hálával mind a háromnak. A nemzeti hála hordja meg az oltárnak köveit Deák születésének évfordulójára, hogy áldott emlékének áldozván, a hazafiság apotheoziséval ünnepelje az ő nagyságát.

A haza bölcsének nevezték. Mert a bölcsnek nyugalomával állott a nemzet igazai mellett a legváltásosabb időkben, mint a jognak öntudata. A magyar állameszmének fonségét egész teljességében átérezte! Nem ingott meg a viharban, nem vesztette el lelkének erejét akkor sem, midőn a kétség marczangolta a sziveket. Látta maga körül összeroskadni a hazát, de hazafisága erejében érezte, hogy e romokból is föltámadás vár a nemzetre. S midőn elérkezett a megváltás pillanata, a húsvéti cikkel ő indította meg az alkotmányosság ujrászületését. Mert a nem-

zetek halálából van föltámadásuk az igazaknak, az életre hivatottaknak. S a magyar nemzet életre hivatott, életre hívta a Gondviselés.

Deák élete a haza történetében van megírva. A köznek alig volt férfia kivüle, a kiben a magán ember, a magánérdek úgy eltűnt volna a haza szolgálatának élet-hivatása mellett, mint önála. Felsőszázadon túl munkált mindenkor a hazáért és soha maga-magáért. Ifjú lélekkel állott a nemzet szolgálatába, megtört aggastyánként szállott sirjába s közpályájának hosszú ideje alatt csak a hazáért élt, a hazáé volt minden gondolata, minden érve-rése. Hatalomra, dicsőségre, gazdagságra soha sem vágyott és hatalmasabb, dicsőbb, gazdagabb volt lelke nagysága által mindeneknél. Kevés halandónak adatott a világhistóriában, mint nekie, hogy királyának egy ország hűségét, szeretetét adja vissza, hogy a nemzetnek királyt adván, egy rettenetes korszakot zárjon le, a mikor a sebek még be nem hegedhettek, szeretetre fordítsa a jogos fájdalomnak érzelmeit. És művelje mindezt az igazságnak, a jognak erejével. Győzzön a törvény-könyvnek igazságával. Megszüntessen egy véres emlékezetű korszakot és a történetírásnak új kötetet nyisson, melyben a kölcsönös bizalom aranyfonala fűzi egybe a megbékült nemzetet királyával. S művelvén e csodát a jognak, az igazságnak erejével, ne tekintse élete nagy művét semmivel többnek a hazáért való kötelelességnél.

A lelki nagyságnak e fönsége meghajlásra készíti a művelt világot, örök hálára kötelezi nemzetét. Valóban a történelem legnagyobbjai közül a klasszikus jellemek sorából is kimagaslik Deák Ferencz életének szelleme, bölcseségének alkotása. Hozzá hasonló nagy alakja nincs a történelemnek, hiszen a világon nem volt nemzet, melynek az alkotmány annyira lelkéhez nőtt s mely alkotmányáért annyit küzdött, szenvedett volna, mint a magyar. Páratlanul áll Deák Ferencz jellemének fönsége a historiában, a mint páratlanul áll a magyarnak küzdelme, vágyakozása alkotmánya teljességéért. Deák Ferencz a nemzet lelkéből született, s ezért halhatatlanja a nemzet történetének.

Életében, bölcsességében a nemzetünk sorsát intéző Gondviselés nyilatkozott meg. A jognak öntudata ezért forrott egybe lényével, jellemével.

Áldott emlékezetéből a hazaszeretet megújhodása fakad. Nem verhet le a csüggedés, ha reája tekintünk, ha az ő erős lelkéből meritünk erőt a jogért vivó küzdelemre. Mint oltárlángot őrizzük emlékezetét. Élete példa a kötelességre, a hazaszeretetre, századokat túlragyogó dicsősége, melyért élt, munkált a magyar hazának.

(„Magyar Állam.“)



SZONGOTT KRISTÓF NEGYVEN ÉVES TANÁR.

Quod munus majus meliusque rei publicae adferre possumus, quam si docemus atque erudimus juventutem.

Quintilian.



Az „Armenia“ századik füzetében (IX. évfolyam, 1895. év, 142. lap) Govrik Gergely mechithárista atya közre adott ugyan lapunk szerkesztőjéről egy igen szép élet- és jellemrajzot; de azért a jelen önként kínálkozó és soha többé elő nem forduló alkalom elodázhatlan kötelességévé teszi az „Egyik munkatárs-“nak, hogy száraz-röviden — menten minden dicsérettől — felsorolja Szongott Kristóf eddig lefolyt életének

még azon feljegyzésreméltó adatait, mozzanatait, melyeket a másik munkatársnak (Govrik) akkor az időszerűség még meg nem engedte.

Szongott Kristóf életében jelentékeny szerepet játszik a hármas szám: 1843-ban született, 1863-ban neveztetett ki tanárrá és 1903-ban töltötte be tanárkodásának negyvenedik évét. És mert nagyon valószínű, hogy a jövő (polgári) évben, tehát 1904-ben nyugalomba megy: megragadom a kedvező alkalmat és még mielőtt a jelen, határjelző év az enyészet tengerébe dölne, szerkesztőnk szerénységétől engedelmet kérve, elmondok a jelen füzetben néhány emlékezetes vonást, jellemző mozzanatot azon becses életből, melyből, — a jóságos Isten meghálálhatlan kegyelme megengedte, hogy 60 évet egészségben eltölthessen.

Mindjárt gyermekkorában több ízben fényes jelét adta kiváló észképességének. Ime egy eset. Szerkesztőnk anyjának kezdeményére néhány örmény asszony abban állapodik meg, hogy mennek Kis-Czégre (Mezőség) fürdőre. És más gyermeket nem visznek magukkal, csak a kedvencz, jó, kis Kristófot. Kis-Czéken vendéglő hiányában a paphoz szállanak meg. Ebéd után kimegy a négy éves Kristóf az udvarra, mely oly nagy füvel van benöve, hogy abból a fiúnak csak a nyakas feje áll ki; de azért küzdve tovább megy, hogy elérje a roppant nagy kert sövénykerítését. Itt kiveszi zsebéből szép bicskát (eddig még nem volt bicska, erre az alkalomra vették számára a első bicskát!) és vágni akar a kerítésből egy ágat. Azonban kívül, az ág levágásával kinlodó fiú behullatja a bicskát a kertbe. A bejárat a kertbe tőle messze, közelében pedig senki. Erre a fiú egy pár perczig gondolkodik ... és azután visszatér anyjához. Elmondja az esetet és kéri anyját, hogy menjen el vele és keressék meg kedvelt bicskát. — No azt nem kapjuk meg; mert kis, könnyű lábaid a magas fűben nyomot nem hagytak, az udvar pedig nagy és a kert még nagyobb. Honnan tudjam, hogy merre jártál? De kedvedért mégis megyek. — Hiszem, hogy megkapjuk; mert én abból a helyből meg nem mozdultam, míg ügybajjal egy vékony, hosszú ágat le nem törtem és azt jelzék gyanánt be nem szurtam a kerítésbe úgy, hogy annak nagy része kiáll az udvarra. Menjünk csak lefelé az udvaron, míg megkapjuk a jelzékét; aztán én

ott maradok, Ön pedig az ajtón át megy a kertben a jelzett helyig. Így tettek . . . és a bicsak előkerült. A fiú vigan dugta zsebre a bicskat, az anya pedig örvendezve beszélte el az esetet az asszonyoknak. Mire ezek: — Ez nem közönséges eszű fiú, meglátjátok ebből még kiváló ember lesz . . . és összecsókolgatták a fiút . . .

Hat éves korában iskolába adták; kedvence lett tanítóinak: kitünően tanult, igen jól viselte magát. Új igazgatója, a nagynevű, tudós Lukácsi Kristóf annyira megszerette, hogy főesperesi első körútja alkalmával magával vitte a kerületébe, hol nemcsak a parochiákat vizsgálta meg a nagy tudományú főpap, hanem a kath. iskolák évről-évre vizsgálatain is jelen volt. Ekkor (1856. év.) megyénkben még nem volt vasút: azért (négy fogatú) kocsival ment; a kocsiban maga mellé ültette szeretett tanítványát a főesperes, kivel Szongott az úton mindig egy asztalnál ült és egyazon szobában hált. — A nagy Lukácsi atyai gondoskodása szerzett Szongottnak alapítványi helyet is! — Kérésemet feltételhez kötöm — így szólt Lukácsi, Haynald Lajos erdélyi püspökhöz Szamosújvárt a plebániái lakban. — Ha Excellenciád be nem venné ezt a jó fiút, kénytelen lennék az esperesi méltóságot vissza adni. — Legyen nyugodt főtisztelendőséged, mert mihelyt visszatérek székhelyemre, azonnal intézkedem a bevételről. És néhány nap mulva Lukácsi pártfogoltja, ki itt Szamosújvárt azon évben végezte be a népiskola negyedik osztályát, Gyulafehérvárt 1856/57. tanév elején a gymnasium harmadik osztályába iratkozott be.

A középiskolában is páratlan szorgalmat fejtván, kitünően tanult. Első volt majdnem minden osztályban. Nyolczadik osztályos korában csak néha-néha ment be osztályába órákra; mert ő maga is több osztályban tanított: Székely Lajos nevű beteg tanárát helyettesítette — díjtalanul. 1863. jún. végén tett érettségi vizsgát. „Érettségi bizonyítvány-“ ába minden tantárgy után „valde bonus“ van írva a német nyelv kivételével, melyből csak „bonus“-t kapott,¹ pedig folyékonyan beszélt már akkor németül.

¹) Akkor igen sokat követeltek a német nyelvből. Sőt az ötvenes években a gyulafehérvári gymnasiumban a vallástan, magyar

Tanítói (Csákány Adeodát, Mártonfi Antal, Gábrus Zachar, Czetz Gergely, Adler Severin, Wohlmann József) és tanárai közül — úgy tudom — csak volt történelemtanára: Imecs Fülöp Jákó, ki jelenleg Gyulafehérvárt kanonoki díszes állást foglal el, — van még életben.

1863. auguszt havában megválaszsa a város örmény kath. gymnasiumához a 20 éves Szongott Kristófot tanárnak;² Haynald Lajos erdélyi püspök pedig, mint az erdélyrészi róm. kath. iskolák főigazgatója, szept. 7-én megerősíti őt állásában, melyet az új tanár ugyan azon hónap 14-én: Keresztfelmagasztalása napján tényleg el is foglalt . . . és azóta idei szeptember hó 7-ig eltelt negyven esztendő.

Most lássuk, hogy mit csinált Szongott ez a negyven év alatt!

Már az első tanári tanácskozmány azt a határozatot hozta, hogy a fiatalabb tanár vállalja el a nehezebb tárgyakat és fogadjon el több órát. És a két fiatal tanár (Bárany Lukács és Szongott Kristóf), mivel tudták, hogy sokkal tartoznak volt tanáraik, jelenlegi tanártársaik (Csákány Adeodát, Czetz Gergely) iránt, kellő tiszteletből szó nélkül elfogadták a különös határozatot. Szongott kapta a német és a görög nyelvet és a mennyiségtant (számтан, méртan). De ez a tárgyfelosztás évenként változott úgy,

nyelv és magyar történelmen kívül, a többi tantárgyknál a német volt a tannyelv. — Megtörtént velem itt Szamosújvart a következő eset (akkor még a városi örm. kath. gymnasiumban tanítottunk). Egy reggel pont 8 órakor beállit hozzám a IV. osztályba egy úr, éppen a német nyelvből feleltek a fiúk. — Klamarik János minisztr. osztálytanácsos vagyok. Én N. N. tanár. Parancsoljon helyet foglalni. Ekkor az első pad felé fordul és így szól: — Fiúk tudtok-e németül? Mire az egyik: — Annyit tudunk, mennyit a tanterv követel. (Most átmegy a másik tuzásba!) — Te, declináld a „der“ névelőt! — Der, des, dem . . . Azután hozzám intézi szavait: — Herr Professor sprechen Sie deutsch? — Ich bin der deutschen Sprache mächtig. — Wo haben Sie studiert? — In Gyulafehérvár im Jahre . . . — Ich bin mit Ihnen sehr zufrieden . . . és magát ajánlva — kiment. Szerk.

²) A pályázók között nemcsak egykét kiváló egyén volt . . . és mégis a 42 szavazatból Szongott, ki senkit sem kért meg, negyvenegy (41) szavazatot kapott. Szerk.

hogy hosszas tanárkodása alatt tanított sokáig természet-
tant, továbbá magyar történelmet, világtörténelmet, magyar
nyelvtant és irálytant, földrajzot, természetrajzot, szabad-
kézi és mértani rajzot, szépirást; . . . sőt vásár- és
ünnepnapokon, az áldott emlékü Csákány hittanár helyett
tartott „exhortatio“-t az iskolában — elégszer. Minden
óraa elkészült lelkiismeretesen; ez a körülmény aztán
eredményezte azt, hogy néhány év alatt a mondott tár-
gyak körében teljes jártasságra tett szert úgy, hogy
szakszerű helyettesítésekre is alkalmasnak találtatott.

Hetenként 20, 22, sőt 24 órában is tanított a városi
örmény kath. gymnasiumban. Harminczegy évig szolgált
ennél az iskolánál. Harminczhárom évig volt könyvtáros;
— mert az államgymnasiumnál is folytatta ezt a tiszte-
t két évig, — 31 évig pénztáros, továbbá a természettani szer-
tárnak, és a számtan-mértani muzeumnak öre és osztály-
főnök; — 16 évig a természetrajzi szertárnak öre és 15
évig jegyző. Ezen ingyenben viselt, de azért fárasztó és
időt emésztő foglalkozások közül legtöbb dolgot adott
Szongottnak a pénztárosság és jegyzőség. Ugyanis az előbbi
állás össze volt kötve a tandíj (beiratási díj)¹ kezelésével és
év elején a gymnasiumi és fiú-népiskolai tanulók beira-
tásával is. A jegyzői állás pedig azért volt terhes, mert
Lukácsi és Kopár igazgatása idejében még a kezelési
dolgokat is az „igazgató megbízásából“ a jegyző intézte
el; sőt némely elöregedett és ezért figyelmes kiméletet
érdemlett tanár helyett még „módszertani értekezés“-eket
is a jegyző irt . . .

És mivel abból a csekély fizetésből,² melylyel roppant
munkáját fizették, a legnagyobb takarékoság mellett sem
lehetett családján kívül még szülőket és testvéreket is

¹) A szamosújvári illetőségű fiú fizetett beiratási díjban egy
évre 1 frt. 20 krt. és a vidéki 5 frtot. Ebből fedeztük az iskola
összes dologi kiadásait (a szolgát is ebből fizettük) és szereztünk
tanszereket. De a pénztárnok oly takarékosan gazdálkodott, hogy
gymnasiumunk államosítása alkalmával 2000 megtakarított forintot
adtunk által a városnak. Szerk.

²) Hét évig (1863—1870.) csak évi 400 frt., 1870—1875-ig
500 frt. és 1876—1894-ig (vagyis míg az állam iskolánkat átvette)
600 frt. Szerk.

eltartani, — kénytelen volt a megmaradt szabad idejét „privát“-tanításra fordítani. Az iskola épületében hetenként 15 (a nagy szünet alatt hetenként 24), a városon magánházaknál 6 és saját házában 7 (de nála 10, 12, sőt 15) órában adott „privátát“. Böven elég lett volna ennyi munka — két embernek is!

Hát mit szóljak azon magasabb osztályokba járó magán tanulókról, kik betegség miatt, vagy más okból nem látogathatták a rendes előadásokat és Szongottra szorultak; mert nem kaptak nemcsak itt helyben, de sőt még más helyütt sem tanárt, ki vállalkozott volna mérsékelt és tehát nem túlcsigázott árért arra, hogy valakit minden tárgyból vizsgálatra előkészítsen. Így, hogy a sok közül csak egy-kettőt említek: gróf V. O.-t elkészítette a bécsi katonai akadémiára. Ez a derék főúr, a kitünően letett vizsga után néhány hétre mint főhadnagy köszöntötte szeretett tanárát itt Szamosújvárt. Dr. V. G. törvényszéki bírót a VII. osztály tárgyaira tanította; Esztegár Gergelyt, a helybeli államgymnasium hittanárát az V. osztály minden tantárgyából 6 hónap (január—június) alatt készítette el — jól. „Et longus ordo . . .“

Volt tanítványai közül egyiktől neves költő és jelentékeny író lett (dr. Simay János); másiktól miniszteri osztálytanácsos (dr. Gopcsa László); a harmadiktól székesegyházi kanonok (Zomora Dániel, Gyulafehérvár); a negyedik- és ötödiktől polgármester (Szvacsina Géza, Kolozsvár; Tódorfi Lukács, Szamosújvár); a hatodiktól főorvos (dr. Turcsa János, Kolozsvár); a hetedikből magyar nemzeti muzeumi őr (dr. Esztegár László) . . . Hát ki képes névleg is felsorolni a tanárokat (dr. Temesvári János, Szamosújvár; dr. Gerecze Péter, Budapest; Pál Bogdán és Novák Gerő Szamosújvár . . .); a törvényszéki bírót (Simay János járásbíró, Szamosújvár; dr. Voith Gerő, Székely-Udvarhely; Mártonfy János, Fehértemplom; Popolczy Lajos, Szatmár . . .), ügyvédek (Gajzágó Manó, Kolozsvár; dr. Tripon Gábor, Beszterce; dr. Novák István, Kolozsvár; dr. Gogorán Antal, Dés; dr. Farkas János, Dés; dr. Keresztes Sándor, Dés . . .); a városi és megyei tisztviselőket (Ábrahám Zachar tanácsnok Szamosújvárt, Újvári Károly

szolgabíró Dés; Rónai Aross Lajos megyei számvevő és szerkesztő, Dés . . .); — a lelkészeket (Görög Joachim, plebános Gyergyó-Szt.-Miklós; Puskás Gergely, plebános Dicső-Szt.-Márton . . .) — és más különböző állásban levő egyéneket, kik egykor mindnyájan tanítványai voltak? A nagymivélségű Simay-leányok: dr. Molnár Antalné-Simay Klementin (Budapest), özv. Gajzágó Antalné: Simay Irma (Kolozsvár), dr. Kábdebó Ferenczné-Simay Rózália (Maros-Vásárhely); a szamosújvári szép László-leányok: Anna és Gábriella (kik testi és lelki szépségükért már az örökkévalóságban mondanak köszönetet a Teremtőnek); fegyintézetünk derék főorvosának: dr. Zakariás Józsefnek két jó leánya, Szidonia és Ilona szintén tanítványai voltak Szongott Kristófnak. — Fölötte érdekes volna megtudni azt, hogy összesen hány tanítványa volt* öreg, de még nem vén tanárunknak? Azonban nem merek még ezen kérdéssel is neki alkalmatlanságot okozni; azért általme-
gyek a következő bekezdésre.

Mihelyt csak megélhető helyzetet biztosított magának, felhagyott Szongott a lélekölő privátával . . . és tollat ragadt kezébe: ezután minden szabad percét a magyar irodalom gyarapítására fordította. Elkezdette kultiválni az annyira szükséges kelet-ismének (orientalizmus) azon, nálunk Lukácsi által elkezdett, de már ekkor — a magyar irodalom nagy kárára — teljesen elhanyagolt nélkülözhetlen ágát, mely „armenizmus“ név alatt a művelt külföldön oly virágzó, nagy könyvtárakat kitevő irodalmat teremtett elő. 1887. január 1-én megindítja az „Armeniát“, melyből már 17 kötet forog közkezen. Ha nem kellett volna a megélhetés anyagi gondjaival küz-

*) A városi örm. kath. gymnasiumban 31 év alatt tanítottam összesen 3278 tanulót. Az államgymnasium falai között eltöltöttem 9 évet; azonban ezen utóbbi adatok nincsenek kezemenél, gyöngélkedésem miatt pedig nem mehetek a tanintézetbe; azért kedves „Munkatárs“ elégedjék meg ezen hozzávetőleg kiszámított összeggel. Évenként itt is tanítottam legalább három osztályban (a múlt tanévben öt osztályban tanítottam); azért bátran állíthatom, hogy itt is évenként legalább is 150 tanulót tanítottam; tehát $150 \times 9 = 1350$. Ha most ehhez az előbbi pontos összeget (3278) adjuk, az eredmény 4628. Kielégíttem kíváncsiságát? Szerk.

ködni, tanárkodásának már első évében indítja meg kedvelt folyóiratát úgy, hogy most az „Armenia“ n e g y v e n kötete diszitené könyvtárainkat; mert esze, hajlama volt a fiatal Szongottnak, a tervvel is már készen volt, melyhez az anyagot már gyermekkora óta gyűjtötte; de az időrabló „privata“ miatt — a hazára hasznos, azonban az ő zsebére káros, mivel folyóiratára még rá fizet — szükséges tervének megvalósításához nem az egy, hanem a 23 éves* tanár kezdhetett. És hárult-e haszon az „Armeniá“ból a magyar hazára? Az „Armenia“ szólaltatta meg a hős magyar tábornokot: Czetz Jánost és létesített a dicső tábornok és a magyar haza között kapcsolatot. Az „Armenia“ az, mely az örménységről, az ó-kor ezen egyik legrégebb kulturnépéről, a legelső keresztény népről olyan szükséges ismereteket terjeszt magyar nyelven, hazafias szellemben, melyeket eddig — sajnos — a magyar irodalom nélkülözött. Az „Armenia“ előtt sokan voltak e hazában, kik még azt sem tudták, hogy ki az örmény és van-e irodalma, történelme, nyelve az örménynek? Az „Armenia“ egy egész új iskolát létesített, mely körül hatalmas soraiban tábornokot (Czetz János, Buenos-Aires), patriarkhát (Ázárián István, Konstantinápoly), A Magyar Tudományos Akadémia tagjait (gróf Kuun Géza, dr. Réthy László, Vámbéry Ármin . . .), kanonokot (Bárány Lukács), magyar írókat (Szilágyi Ferencz, Téglás Gábor, Télyf Iván . . .), fő- és alispánt (br. Bornemissza Károly, dr. Torma Miklós), egyetemi tanárokat (dr. Márki Sándor, dr. Pátrubány Lukács . . .), írónöket (Harmath Lujza, Tutsek Anna, Kritsa Klára . . .) — tisztelhetünk. Az „Armenia,“ mely első ilyenmü vállalat a hazában, tanítja meg a nemzetiségeket arra, hogy: hogyan kell a magyar hazát szeretni, midőn folyton-folyvást azt hangoztatja füleikbe hogy: „Legyetek ti is olyan jó hazafiak, mint az örmény, mely testestől-lelkestől magyarrá lett, mely áldoz a haza oltárán, mely vértanúkat adott a magyar hazának . . . És ezt a szükséges példaadó tant azért is hirdeti szüntel-

* És így nem 1863-ban, hanem 1887-ben, tehát 23 évvel később indította meg az „Armeniát.“ Szerk.

lenül ezen derék folyóirat, mert: „Itt élned halnod kell.“ Ilyen nemes, hazafias, kipótolhatlan missziót teljesít az „Armenia“, mely ha nem lenne, elő kellene teremteni... De ha Szongott áldozatkészségéből meg van, minden lehető, tisztességes módon, gondoskodnunk kellene arról, hogy a szerkesztő fogyatkozó áldozatkészsége anyagilag is támogattassék, hogy így az „Armenia“ ezután is megfelelőhessen magasztos hivatásának.

És Szongott Kristóf nemcsak szerkesztette „korigálta“ és „revideálta“ az „Armeniá“-t, hanem ennek egy részét írta is. Az „Armenia“ eddig (a jelen füzetrel együtt) megjelent tizenhét évfolyama (a 24 1/2 iv) tesz 416 ívet s ebből — bizvást elmondhatjuk — Szongotra legalább egynegyed rész, tehát száz iv esik.

Ezenkívül átolvasott egy gazdag levéltárt, fordított Petőfiből néhány költeményt — örményre. Lefordította a híres Chorenei Mózes klasszikus művét magyarra („Chorenei Mózes, Nagy-Örményország története.“ Eredeti örményből fordította és magyarázó jegyzetekkel ellátta Szongott Kristóf tanár, Szamosújvárt, 1892. 19 iv, 298. lap. Önálló eredeti művei: „Értekezések“, 1 kötet, 10 iv, 180 lap. — „A magyarhoni örmény családok Geneológiája.“ Szamosújvár 1898. év, 14 iv, 218 lap, egy arczképpel és 49 örmény nemesi czimerrel díszítve. — „Szamosújvár szabad kir. város Monografiája“, 4 kötet (I. II. III. IV.) több mint 100, sűrűn nyomtatott iv. A 4 kötetben összesen 340 illusztráció van. Ezek szerint eddig nyomtatásban megjelent művei kétszáznegyvenhárom (243) ívet tesznek. — Az örmény kath. gymnasium három első Értesítőjét (Tudósítvány) is Szongott írta és szerkesztette — egyedül. Mindjárt az első Értesítő, melynek értekezéről („A gymnasium vázlatos története“) azt írta az „Idők Tanúja“, hogy: „Igen ügyes tollal és nagy szakavatottsággal írt dolgozat“ — megírásáért és szerkesztéséért a tanári testület 50 (ötven) forintot szavazott meg írójának az iskola pénztárából.

A mondottakból látjuk tehát, hogy Szongott Kristóf életének 6 (első) évet, mint kis gyermek, 14 évet tanulással és 40 évet tanulással, tanítással és irodalmi munkássággal töltött

el. És ezt joggal mondhatjuk; mert szórakozni nem igen szórakozott: egyetlen szórakozását a séta és a hírlap-olvasás képezte, de csak akkor, ha maradt ezekre idő. Kávéházban — kivéven, ha úton volt — egyszer sem volt; kártyát pénzben egy izben sem játszott. Egy krnyi adósságot sem csinált, pedig mikor megházasodott, sem neki nem volt vagyona, sem feleségének hozománya. A 40 év alatt, mit megszakítás nélkül egyazon városban és egyazon intézetnél töltött, csak három és fél napot mulasztott betegség miatt. Azt hiszem, ez az eset páratlanul áll a magyar tanári világban! És ha mégis előfordulna bár még egy, akkor tisztelettel kérem a mélyen tisztelt olvasó közönséget, hogy kegyeskedjék ezt a fölötté örvendetes körülményt akár az „Armenia“ szerkesztőségének tudomására hozni, akár pedig bármely más, de keresett magyar lap hasábjain közzé tenni.

„Multi iuvant homini sexaginta in assiduo labore exacti anni“ — (Sok gyönyörűséget okoz az embernek a 60, de folytonos munkásságban eltöltött év) — mondja a latin író. Ivott Szongott az üröm poharából is — eleget. Legvigasztalhatlanabbak voltak azon szomorú hónapok, (1886. év) melyek egyetlen, felejthetetlen, drága, kiváló eszü, szeretett Vetti leányának halálát elözték meg és követték; de éldelt elég örömet, gyönyörűséget is, melyek a szellemi, irodalmi munkásságnak voltak vigasztaló eredményei. Mert anyagi haszon nemcsak nem mutatkozott szükséges vállalataiból, de sőt eluszott az a készpénz is, mit a fárasztó „privata“ behozott. Tehát élvezett örömet is; ennek a körülménynek és ismert szerénységének kell betudni azt, hogy még most, midőn már betöltötte a 40 évet a tanári nehéz pályán, még most sem akar jubilálni (pedig 40 szolgálati év = „causa bibendi“), hanem nagy szerényen azt mondotta: „Mások tiszteletére adtam nagy ebédeket, fényes villás-reggelit, vagy vig vacsorákat; de magamért ilyen cím alatt mit sem költök. Azonban, ha mégis kell jubilálni, az eltöltött 40 év emlékére kiadom legújabb munkámat: Szamosújvár szabad kir. város Monográfiájának negyedik kötetét (ez a munka másik kia-

dása ilyen czímet visel: „A magyarországi örmények ethnographiája.“ Szamosújvár 1903). És a szót követte a tett. Még mielőtt ezen dolgozat kikerült volna sajtó alól, a mondott jubiláris könyvet már olvastuk. Ime így jubilál a fáradhatatlan Szongott Kristóf!

És most kérdem részesült-e ez a roppant munkásság elismerésben? Kapott-e sok és elévülhetlen érdemeiért valami jutalmat szülővárosától, az örmény helységektől, nemzetiségétől, az országtól? A felvetett kérdésre — abban a helyzetben vagyok — rögtön válaszolhatok is. A magyar sajtó — köszönet érte! — minden egyes munkáját elismerésben részesítette. Erzsébetváros olyan fényes fogadtatást készített szerkesztőnk számára, mely ritkítja párját. Dr. Issekutz Viktor, Erzsébetváros jelenlegi érdemes, kiváló országgyűlési képviselője olyan nagyszerű vacsorát adott a szerkesztő és nejének tiszteletére, a milyent Erzsébetváros még csak akkor látott, midőn dr. Esztegár Vártán örmény kath. érsek ezt a hazafias várost meglátogatta (1886). Sokjába is került ez a nagyon fényes asztal a házi úrnak. Saját házában, rózsák között volt terítve, az evőeszköz mind ezüst. Ott volt az egész város és a vidék. Vacsora alatt (az asztalfőn ült a szerkesztőné és a háziasszony) a háziúr szólott elsőnek; pohárköszöntőjét így kezdte: „Becsületet szereztél az örmény névnek“ . . . és egy olyan eszmegazdag, sikerült felköszöntőt mondott, hogy alig győzték a tapssal és „éljen“-nel. Gyergyó-Szt-Miklós is, a hányszor csak ott járt szerkesztőnk, mindig derekasan kitett magáért: a szerkesztő tiszteletére rendezett fényes és népes bankettek egy izben sem maradtak el. Ezekre a nagyon fényes fogadtatásokra, milyeneket csak nagyon nagy urak számára szoktak nagy ritkán készíteni, vonatkozik a szerkesztőné ezen megjegyzése: „Nem szoktál nagyítani — így szólott férjéhez, — de azért, ha szemeimmel nem látom, a negyedrészt sem hittem volna el.“

Hát Szamosújvár mit tett Szongottért? (Mert azt a segélyt, melyet néhány éven keresztül az „Armenia“-nak nyújtott, nem Szongottnak adta, hanem adta a város maga magának; miután Szongott folyóiratával első sorban

a városnak szerzett dicsőséget!). Szongott Kristóf ezereket — hogy ne beszéljek idejéről, fáradságáról, egészségéről, melyek szintén igen becsesek — áldozott Szamosújvár város történelmének megírására és ezen díszes mű kinyomtatására; ellenben a város viszonzásul Szongottért még eddig semmit sem tett. És itt egy fölötte jellemző eset jut eszembe. Néhány évvel ezelőtt tanszerkiállítást rendeznek Erzsébetvároson. A kiállítás elnöke, dr. Issekutz Viktor meghívta a kiállításra Szamosújvárról szerkesztőket és nejt. A szerkesztőné gyöngékedése miatt el nem mehetvén, Szongott, Gopcsa Joakim városi tanácsnokot vitte magával. Erzsébetvároson az állomáznál dr. Issekutz Viktor üveges, zárt kocsija egyenruhás inással várakozott — a vendégekre. — N. N. urat keresem — mondja az inas az idegeneknek. — Én vagyok felel Szongott . . . és szó nélkül beülnek a kocsiba, mely dr. Issekutz lakására vitte őket. A míg a távol fekvő állomástól beérkeztek a városba, az eszes tanácsnok csak ennyit mondott: „Nemo profeta in patria sua.“

Azonban a mit a kis „patria“ (értsd szülővárosa) eddig meg nem tehetett, azt megtette egy nagy világrész: Amerika Szongott Kristófot (és itt zárójel közt megjegyzem, hogy szerkesztőnknek a külföldön, sőt a többi világrészekben is ismert, tisztelt neve van. — Néhány évvel ezelőtt Fitz-Gerald író Londonból Szongotthoz küldötték; nála is volt szállva!) a nagy próféták közé sorozta. A fölötte érdekes eset pedig így történt: Nagy ünnepélyre készültek Argentína köztársaság (Dél-Amerika) fővárosában: Buenos-Aires-ben. Koronás főket, kiváló férfiakat hívtak meg erre a legfényesebb ünnepélyre: Szongott Kristóf is meg volt hiva. (Ennél nagyobb kitüntetés alig érhet magyar író. Az aztán magától értetődik, hogy Szongott ezt a fölötte nagy kitüntetést Czetz János magyar tábornoknak köszönheti; mert csakugyan ennek az ajánlatára történt a kitüntető meghívás). Az ünnepélyt bankett követte. A kétszáz teritékű asztalon is ki volt jelölve szerkesztőnk helye. Czetz tábornok az ünnepély előtt hónapokkal előbb megküldötte Szongottnak nemcsak a meghívót, de a legkiválóbb asztaltársak (kik közt hét [7]

uralkodó is volt) arcképeit és a terített asztal rajzát, melyen Szongott helye veres ironnal volt aláhuzva. (A meghívót és az asztalrajzot nemcsak nekem, ezen dolgozat írójának, mutatta meg szerény szerkesztőnk, de feleségén kívül — úgy tudom — Jósa János szamosújvári államgymnasiunai tanár is látta azokat)... Tavalelőtt februárban tartatott meg ez az ünnepély. A riasztó távolság, a hideg (ott meleg van februárban is!), kora . . . visszatartották ugyan a merénykedő uttól Szongottot és el nem ment; de azért ez a körülmény mit se von le az eseményszámba menő kitüntetés értékéből. És Szongott örzi a becses meghívót — ereklye gyanánt.

A mondottak után remélem, hogy még azok is, kik Szongottot próféta korában észre nem vették, most — hogy Amerika által nagy próféta-ságra léptettetett elő, talán észreveszik . . . És reményemben megerősít a tudat, hogy az elismerő idő az érdemet nem rejti véka alá.

És most köteles soraimat egy derék író ezen igaz szavaival zárom be: „A koronát megérdemelni sokkal több, mint viselni az ékszert.“

Egyik munkatárs.



„A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIÁJA“.

A napokban jelent meg lapunk szerkesztőjének legújabb munkája, mely „A magyarországi örmények ethnographiája“ czímet visel. Ezen munka megírásának érdekes története van. Ugyanis az „Edélyi-Kárpát-Egyesület“ (EKE) 1895-ben elhatározta azt, hogy a milleniumra (1896) megírat és saját költségén ki is ad négy külön ethnographiai munkát. Ki is szemelt négy egyént és fel is kérte őket az általa kiadandó mű megírására. Ezen határozat értelme szerint dr. Herrmann Antal megírta volna a magyarok, dr. Moldován Gergely a románok, N. N. (erre a névre már nem emlékszem) a szászok és Szongott Kristóf a hazai örmények ethnographiáját. Azt, hogy másik három írófélszemély vállalkozott-e a nehéz munkára, nem tudom;

én azonban a vállalkozást tartozó kötelességnek tekintetem és — habár a mondott tekintélyes Egyesület e tárgyban hozzám többé mit se irt, (lehet, hogy az ígért tisztességes honorarium és a művek kiadásával járó roppant kiadás riasztotta vissza az Egyesületet becses elhatározásainak megvalósításától), én azonnal útra keltem: elmentem az örmény helységekbe saját költségemen és szorgalmasan gyűjtöttem az anyagot. Hozzáláttam az anyag feldolgozásához; de mivel az Egyesület e tárgyra vonatkozó minden érintkezést megszüntetett más munkához: Szamosújvár város Mongrafiájának megírásához kezdtem. Mikor aztán e nagy műből három vastag kötet már közkézen forgott, újra elővettem az ethnographiai anyagot... és ime — Isten segítségével — evvel is már elkészültem.

Ezen legújabb munka: az Ethnographia kétféle kiadásban jelent meg. Az egyik kiadásnak ez a címe: „Szamosújvár szabad kir. város Monographiája. Negyedik kötet. A magyarországi örmények ethnographiája“. A másik külön kiadás csak ezt a címet viseli: „A magyarországi örmények ethnographiája“. A két kiadás között csak a címlapban van különbség; mert egyekben (nagyság, terjedelem, szöveg, lapszám, illusztráció...) a kétféle kiadás teljesen megegyezik. És ezt azért tettem, hogy kik Monográfiám három első kötetét már megvették, azt a kiadást vehessék meg, melyre reá van vezetve ez a két szó: „Negyedik kötet.“ Ellenben azok, kik birni akarják Ethnographiámat, de Monográfiámat nem szereztek meg, megveszik csak azt a kiadást, melynek ez a címe: „A magyarországi örmények ethnographiája;“ mert ez egészen önálló munka és nincs összefüggésben a Monográfiával.

Munkámban összehasonlítás kedvéért nemcsak ázsiai örmény arczképeket, de sőt ázsiai és külföldi örmény ethnographiai anyagot is adok közre — eleget.

A munka 26 sűrűn nyomtatott ívből áll, tehát több mint 400 oldalra terjed; száz szép illusztrációval van díszítve. Ára példányonként 5 korona.

Munkám Szamosújvár város derék országgyűlési képviselőjének: gróf Karátsonyi Aladárnak van

ajánlva. Erre vonatkozólag a mondott főúr a munka íróját a következő nagybecsű sorokkal tisztelte meg:

Igen tisztelt Tanár Úr!

Folyó hó 14-én kelt becses soraira válaszulólág van szerencsém igen tisztelt Tanár Urat értesíteni, hogy azon felette megtisztelő kivánságának, hogy Szamosújvár város Monographiájának negyedik kötete hozzám szóló ajánlattal láttassék el, a negnagjobb készséggel teszek eleget.

A vállalkozás annyira nemes és a munka oly érdemes és kiváló, hogy nevemnek azzal kapcsolatba hozatalát csak hálás köszönettel fogadhatom.

A munka három első kötetéért, melyet nagy érdeklődéssel és örömmel tanulmányozom, fogadja igen tisztelt Tanár Úr kiváló köszönetem nyilvánítását.

Maradtam öszinte tisztelettel

Budapest, 1903. június 20.

igaz hive

Gróf Karátsonyi Aladár.

*

A könyvben levő ajánlat így szól:

Hazánk egyik legérdemesebb fiának, karátsonyfalvi és beodrai méltóságos gróf Karátsonyi Aladár úrnak, csász. és kir. kamarásnak, Szamosújvár szabad kir. város nagynevű országgyűlési képviselőjének, a művészet, tudomány pártolójának, — az igaz, szép, jó és nemes eszmék terjesztőjének, a hazai érdekek ügybuzgó és áldozatkész előmozdítójának, kiváló mély tisztelete jeléül ajánlja e művet a szerző.

Addig is, míg az érdeklődő szakférfiak és a nagy közönség megszerezhetnék munkámat, tájékozásul álljon itt a tartalom és az illusztrációk jegyzéke.

T a r t a l o m.

I. Cikkely. Szükséges előzetek. 1. Fejezet. Az örmény népfaj eredete és specziális missziója. Óskori kulturája. 2. Fejezet. Egy lap Armenia történetéből. 3. Fejezet. A kivándorlás és beköltözés. 4. Fejezet. A magyar-örmények.

II. Czikkely. Ethnographia — Néprajz. 1. Fejezet. Az ethnographia jelentősége és tárgya. 2. Fejezet. „A magyar korona alá tartozó föld valóságos ethnographiai mozaik“. 3. Fejezet. A jó tündér és a villággá ment örmények. 4. Fejezet. Ápoljuk az örmény hagyományt.

III. Czikkely. Embertan — Anthropologia. 1. Fejezet. Az ázsiai és bukovinai örmény. 2. Fejezet. A magyar-örmény.

IV. Czikkely. Az örmény nő. 1. Fejezet. Az örmény nő Keleten. 2. Fejezet. Dr. Melikh-Begláriánecz az örmény nőkről. 3. Fejezet. Mit mond az „Armenia“ a keleti örmény nőről? 4. Fejezet. A hazai örmény nőszemély.

V. (IV.) Czikkely. A ház és melléképületei. 1. Fejezet. Örmény ház Keleten. 2. Fejezet. Ideiglenes örmény ház a hazában. 3. (2.) Fejezet. Az állandó ház berendezése.

VI. Czikkely. Ruházat és ékités. 1. Fejezet. Az (ázsiai) örmény nemzeti viselet. 2. Fejezet. A bukovinai örmények ruházata. 3. Fejezet. A magyar és európai öltözet a hazai örményeknél. 4. Fejezet. Az örmény varrottasak. 5. Fejezet. Az örmények műkinesei.

VII. Czikkely. Fényüzés és ennek korlátozása. 1. Fejezet. Fényelgő örmények. 2. Fejezet. Fejedelmi kelengye. 3. Fejezet. A hazai örmények osztályozása. 4. Fejezet. A fényüzést korlátozó rendeletek.

VIII. Czikkely. Táplálkozás. 1. Fejezet. A keleti örmény étkei. 2. Fejezet. A magyar-örmény konyhája: ételek, csemegék. 3. Fejezet. Alkalmi készítmények. 4. Fejezet. Örmény különlegességeink készítési módja.

IX. Czikkely. Néposztályok. 1. Fejezet. Gazdag, szegény.

X. Czikkely. Életmód és foglalkozás. 1. Fejezet. Mivel foglalkozik az ázsiai örmény? 2. Fejezet. A bukovinai örmény foglalkozása. 3. Fejezet. A magyar-örmények életmódja.

XI. (X.) Czikkely. Közművelődés. 1. Fejezet. Iskolázás. 2. Fejezet. Írás és olvasás.

XII. (XI.) Czikkely. Egészségügyi viszonyok. 1. Fejezet. Házi orvosságok. 2. Fejezet. „Életadó víz“, kék ruha, votum.

XIII. (XII.) Czikkely. Az örmény gyermek. 1. Fejezet. Az ázsiai örmény gyermek. 2. Fejezet. Hogyan neveletti a hazai örmény gyermekét?

XIV. (XIII.) Czikkely. Hitélet. 1. Fejezet. Az örmény az első keresztény nép. 2. Fejezet. Nagybójt. 3. Fejezet. Kiabálás, illetlen szó, szitkozódás.

XV. (XIV.) Czikkely. Családi élet. 1. Fejezet. Örmény család Bukovinában. 2. Fejezet. Örmény család a hazában. 3. Fejezet. Községi élet Szamosújvárt.

XVI. (XV.) Czikkely. Népjellem. 1. Fejezet. Nemzeti vonások, erények és hibák. 2. Fejezet. Hazafiság. 3. Fejezet. Fajszeretet. 4. Fejezet. Üzleti szellem.

XVII. (XVI.) Cikkely. Népmulatságok. 1. Fejezet. Farsang Örményországban. 2. Fejezet. Farsang Szamosújvárt. 3. Fejezet. A húshagyókeddi „turkás”. 4. Fejezet. Jártak-e őseink a mult századokban bálba? 5. Fejezet. A mostani bálók. 6. Fejezet. Játékok.

XVIII. (XVII.) Cikkely. Népelet. 1. Fejezet. A Mithra-áldozat maradványai. 2. Fejezet. A dároni népeletből. 3. Fejezet. A falusi (ázsiai) örmény kötelességei. 4. Fejezet. A váni örmények életéből. 5. Fejezet. A keleti örmények társas életéből. 6. Fejezet. Keleti hangszerek és táncz. 7. Fejezet. Hazai örmények. (Zene, dal, ének, színészet). 8. Fejezet. Szellemi és erkölcsi tulajdonságok.

XIX. (XVIII.) Cikkely. Néphit. 1. Fejezet. Az örmény hagyományból. 2. Fejezet. A falusi (ázsiai) örmény hagyományból. 3. Fejezet. A falusi (ázsiai) örmény rejtélyei. 4. Fejezet. Örmény népbabonák — a keleti örményeknél. 5. Fejezet. Népbabonák — a bukovinai örményeknél. 6. Fejezet. Bucsujárás Örményországban. 7. Fejezet. A szentek tisztelete. Egyházi iratok. 8. Fejezet. Jó és rossz szellemek. 9. Fejezet. Boszorkány. Alakváltoztató ember. 10. Fejezet. Világ. Természeti erők. 11. Fejezet. Babona. 12. Fejezet. Álomfejtés, jóslás, szerencse, sors. 13. Fejezet. Bójt, fogadás, búcsú.

XX. (XIX.) Cikkely. Népszokás. 1. Fejezet. Ujév Örményországban. 2. Fejezet. Az újév ünnepei a keleti örményeknél. 3. Fejezet. Húsvéti piros tojás. 4. Fejezet. Húsvéti örmény népdal. 5. Fejezet. Karácsonyi ajándék. 6. Fejezet. Tavasz népszokás Örményországban. 7. Fejezet. Nemzeti szokásck — a hazai örményeknél.

XXI. (XX.) Cikkely. Az örmény jog. 1. Fejezet. Örökös főurak. Hübéri rendszer. 2. Fejezet. Az örmények a külföldön saját jogszabályaik alatt élő örmény községeket alakítanak. 3. Fejezet. A lemergi örmények latin jogkönyve. 4. Fejezet. Az örmények jogélete az ősrégi időkben. 5. Fejezet. A fiúk és leányok egyenlő örökösödése. 6. Fejezet. Az árja családi szervezet. A szerződési jog. A mózesi tilalom. Az eskü. 7. Fejezet. Szokásjog. Az örmény jognak irott gyűjteménye. 8. Fejezet. Kos Mechithár gyűjteménye. 9. Fejezet. Örökösödési jog, büntető jog, perjog.

XXII. (XXI.) Cikkely. Családi jog a hazai örmények között. 1. Fejezet. Család. Hárszánikh, bészág. Rokonság, sógorság. 2. Fejezet. Kérenkh. Dsheh. Ereszesur. 3. Fejezet. Az akták nyilatkozatai. Dos. paraphernalis levél, dotalitus contractus.

XXIII. (XXII.) Cikkely. Születés és keresztelés. 1. Fejezet. Keleti és hazai szokás. 2. Fejezet. Keresztelési lakoma.

XXIV. (XXIII.) Cikkely. Az örmény házasság. 1. Fejezet. Jegyváltás Keleten. 2. Fejezet. Örmény menyekző Keleten. 3. Fejezet. Házasság Vánban. 4. Fejezet. Menyekző Arábgirban. 5. Fejezet. Örmény házasság Tiflisben. 6. Fejezet. Örmény házasság a hazában.

XXV. (XXIV.) Cikkely. Hozomány és kelengye. 1. Fejezet. Jegyadomány és jegyajándék, melyeket Nuridsán Anna kapott. 2. Fejezet. Jegyajándék, melyet Novák Julianna kapott. 3. Fejezet. Jegyadomány és jegyajándék, melyeket Szácha Katalin kapott. 4. Fejezet. Jegyadomány és jegyajándék, melyeket Báka Melich kapott. 5. Fejezet. Jegyajándék, melyet Gorove Anna kapott. 6. Fejezet. Jegyadomány és jegyajándék, melyeket K. Terézia kapott. 7. Fejezet. Jegyadomány és jegyajándék, melyeket Gámenczi Anna kapott. 8. Fejezet. Jegyadomány és jegyajándék, melyeket Govrik Mánuság kapott. 9. Fejezet. Jegyajándék és jegyadomány, melyeket Kriszdoszduur Katalin kapott. 10. Fejezet. Jegyadomány és jegyajándék, melyeket Merza Ripszima kapott. 11. Fejezet. Jegyadomány és jegyajándék, melyeket Lászlóffy Mánuság kapott. 12. Fejezet. Jegyadomány, melyet Khosza (Kasza) Terézia kapott. 13. Fejezet. Jegyadomány és jegyajándék, melyeket Nevelics Zsuzsánna kapott. 14. Fejezet. Kristóf Mária jegyadománya és jegyajándéka. 15. Fejezet. Jegyadomány és jegyajándék, melyeket Pap Mani kapott. 16. Fejezet. Ászlán Jánosné jegyajándéka. 17. Fejezet. Jegyajándék, melyet Korbuly Anna kapott. 18. Fejezet. Jegyajándék, melyet Moldován Lukácsné kapott. 19. Fejezet. Jegyajándék, melyet Ábrahám Józefa kapott. 20. Fejezet. Jegyadomány és jegyajándék, melyeket N. Terézia kapott.

XXVI. (XXVII.) Cikkely. A hazai örmény házasság roppant kiadásait mérsékelő, korlátozó és tiltó határozatok. 1. Fejezet. Erzsébetvárosi hatósági határozataiból (1718. év) A., B. 2. Fejezet. Szamosújvári hatósági rendeiből. A., B., C., D., E., F.

XXVII. Cikkely Temetés és halotti tor. 1. Fejezet. Bucszúttató, temetőhely, halotti tor, khárszunkh (negyven mise). 2. Fejezet. Díj a sirásás- és harangozásért. A „hokuház“ és ennek eltiltása.

XXVIII. Cikkely. Közös megállapodások. 1. Fejezet. Gyulafehérvári gyűlés. 2. Fejezet. Szebenii gyűlés. 3. Fejezet. Szamosújvári gyűlés.

XXIX. Cikkely. Népköltészet. 1. Fejezet. Örmény irodalmi termékek. 2. Fejezet. Örmény rege: Az álomlátó. 3. Fejezet. Örmény legendák. A. Az angyal és a molnár. B. Ábrahám és a bálványképek. C. Az igaz Isten hatalma. D. Szent-Péter és a bárány yéséje. 4. Fejezet. Örmény elmésségek. A. Elmés mondatok. B. Örömdal. C. A farsang kötelezvénye. 5. Fejezet. Örmény szótalányok. 6. Fejezet. Néphumor.

XXX. Cikkely. Hazai örmény közmondások.

XXXI. (XXX.) Cikkely. Örmény népmesék. Első rész. Keleti örmény népmesék. 1. Fejezet. A rosszul nevelt fiú. 2. Fejezet. A kalifa és a bölcs. 3. Fejezet. A háládatlanság. 4. Fejezet. Az özvegy asszony és fejős kecskéi. Második rész. Hazai örmény népmesék. 1. Fejezet. Az ostoba ember (Magyarul és örményül). 2. Fejezet. A tevecsikó (Magyarul és örményül). 3. Fejezet. Az oroszlán, medve és a róka (Magyarul és örményül). 4. Fejezet. Há-

rom dió. (Magyarul és örményül). 5. Fejezet. Az olom. (Magyarul és örményül). 6. Fejezet. A legszebb leány. (Magyarul és örményül). 7. Fejezet. A könyörületesség jutalma. (Magyarul és örményül). 8. Fejezet. A fejsze. (Magyarul és örményül). 9. Fejezet. Fenhéjázás és alázat. (Magyarul és örményül). 10. Fejezet. Ész és erő. (Magyarul és örményül). 11. Fejezet. A szent kereszt. (Magyarul és örményül).

XXXII. Czikkely. Örmény népdalok. Első rész. Keleti dalok.

1. Fejezet. Régi hős dalok. Második rész. Hazai örmény népdalok. 1. Fejezet. A kereskedők dala, hangjegyekkel. Örményül és magyarul. 2. Fejezet. Dal a világ politikájáról, hangjegyekkel. Örményül és magyarul. 3. Fejezet. Dal a városról, hangjegyekkel. Örményül és magyarul. 4. Fejezet. Dal a daláuziról, hangjegyekkel. Örményül és magyarul. 5. Fejezet. Panasz-dal. Örményül és magyarul. 6. Fejezet. A gondviselők dala. Örményül és magyarul. 7. Fejezet. Két anyos kölesönös panasza. Örményül és magyarul. 8. Fejezet. Meghalt bankók. Örményül és magyarul. 9. Fejezet. A fürdő. Magyarul és örményül. 10. Fejezet. Kölcey himnusza. Örményül és magyarul.

K é p e k.

Dádián herceg, Luszián Guidó, Örményország királyi hercege. Artin Dádián, Cséhángir-chán, Nubár pasa, Lorisz Melikov gróf, Hászun Antal bibornok; Ázárián István örmény kath. pátriárkha; ázsiai örmény nő; Áschen, Tiridát király neje; Choszrovituchd, Tiridát király nővére; Szongott Margit, Bárány Margit, Duha Mariska, Zachariás Róza, Ámirás Vetti, Bányai Blanka, Lengyel Ödönné, Simay Rózália, Simay Irma, Gajzágó Gizella, Kerekes Emilia, Kiss Anna, Kritsa Klára, Kritsa Róza, Harmath Lujza, Tutsek Anna, Dr. Mály István, szónok-orvos; Mály István kuriai bíró, Dr. Csásuz Márton egyetemi tanár, Gábrus Zachariás, Dániel Pál, Hollósy Simon festő (München), Dr. Verzereskul Oxendius püspök, Dr. Esztegár Vártán érsek, Dr. Theodorovics Mihály, Stephánovics István apostoli visitator, Szongott Jakab országgyűlési képviselő; Ávéd Jákó gymnasiumi igazgató; Sáházizján, a költő, Ádámján színművész, mechtárista atyák egyházi diszöltönyben, gyermekek kara; Örmény egyházi ünnep Szent-Lázár-szigetén; Mechtár a szerzetalapító, Pátkánián Kherovpe, Örmánián patriarkha, Ábáhuni püspök, Ajdinián érsek, Keleti örmény patriarkha, Álisán Leont, Chorenei Mózes. Örményország apostolai: Bertalan, Világosító-Szt-Gergely; Nálbanteáncz, a költő; Krimián kátholikosz, Árdzruni Gergely, a „Méság“ alapítója és szerkesztője; Cselingárián Jakab, Dseráz Minász szerkesztő, Gróf Karátsonyi Aladár, Lukács László pénzügyminiszter, Báró Dániel Tibor országgyűlési képviselő, Czetz János magyar honvéd-tábornok, Máli Mihály tábornok, Czetz János kisebb alakú arczképe, Gajzágó Salamon

számszéki elnök, Simay Gergely országgyűlési képviselő, Lukácsi Kristóf író, főesperes, Kapatán Márton kanonok, Dr. Verzár János, Dr. Ábrahám Adeodat, Czetz Gergely tanár, Voith Miklós, Tódorfi Lukács polgármester, Kovrig Tivadar, a leányárvaház alapítója, Markovics Jakab főesperes, plébános; Karácsony Márton apátplébános, Lengyel Gergely pápai kamarás, Bárány Lukács kanonok, főesperes, plébános; Korbuly Bogdán színházi intendáns, bankigazgató; Dr. Issekutz Viktor országgyűlési képviselő, Simay János főorator, Issekutz Antal volt polgármester, Lengyel Márton volt polgármester, Dr. Lukács György Békésvármegye főispánja, Merza Gyula író, az EKE pénztárosa; Ájvázovszky János festőművész, Mártonffy Márton miniszteri tanácsos, Kozoeca Tivadar tanár, Duha Bálint, Cheul Dániel, Lukács Móricz, Murádin János ügyvéd, Dr. Patrubány Lukács tanár, Szongott Kristóf (1873. évi fénykép), A kereskedők dala (kóta), Dal a világ politikájáról (kóta), Dal a városról (kóta), Dal a däláuziról (kóta), Szongott Kristóf (1900. évi felvétel után), Sáhin Edgár festőművész.

Itt laptársaink mélyen tisztelt szerkesztősegeit arra kérjük, hogy sok áldozatunkba került munkánkat, mely nemcsak a keletismét (orientalismus) terjeszti hazánkban, hanem a magyar ethnographiai irodalom gyarapításához is hozzájárul, — beküldés után ismertetni sziveskedjenek.

SZONGOTT KRISTÓF.



AZ ÖRMÉNY EGYHÁZI VAGYON KONFISKÁLÁSA OROSZORSZÁGBAN.

A tifliszi örmény lapok közlik az ukázt, melynek értelmében az orosz kormány az örmény egyház 115 millió rubelnyi vagyonát „állami“ kezelésbe veszi. Hogy ez mit jelent, könnyű kitalálni, miután lassankint 351 örmény iskolát záratott be katonai karhatalommal. 1836-ban az örmény templomok és zárdák, tehát az Örményegyház tulajdonát alkotó birtokokat és egyéb értékeket maga a czári kormány törvényileg (Palagénia IX. fejt. 117. §.) elismerte. Annál meglepőbb egy civilizátorius, de természetesen nemzeti egyház megrohanása napjainkban, mely ellen még az a gyanu sem támadhat, mint pl. 1863-ban a lengyel katolikusok ellen, kiknek azért konfiskálta a muszka czár az egyházi vagyonát, mert állítólag abból támogatták a forradalmi mozgalmat. Ez a

gyámság alá helyezés sértő ugy a magas színvonalu főpapságra, mint magára az egész örménységre.

Hiszen az örmény egyházi vagyon Oroszországban nem csupán orosz alattvalóktól származik, hanem tulajdonképpen részben az egykor független Örményország királyainak, hercegeinek és notábilitásainak az adományai-ból eredt, avagy perzsa, török, angol, holland és más alattvalók hagyományait alkotják, melyeket a jámbor örmény adakozók az örmény papság kezelésére és az örmény egyház hiveinek élvezetére önkényt ajánlottak föl. Az örmény klérus századok óta adminisztrálta ezeket a nép javát, emberbaráti es kulturális érdekeit szolgáló dús javakat; e papság soraiból emelkedett ki Nagy-Nersesz is, ki ezer meg ezer vallásos és humánus alapítványokkal árasztotta el Armeniát és kezelni, sőt fölvirágoztatni tudta a számtalan örmény templomokat és iskolákat. A kérdéses ukázban is elismeri az orosz kormány az örmény papság isteni félelmét és képességét, a midőn miként eddig, úgy a jövőben is megengedi, hogy a Szentpétervár és Moszkva központokban kezelendő örmény közvagyon tekintélyes gazdagságait, tovább kezelje.

Se Török-, se Perzsa-Armeniában nem fordult elő az az eset, annál kevésbbé szükséges a bizalmatlanság Orosz-Örményországban, hol N á h á b é d katolikosz hidakat építtetett a folyókra, á s t á r á k i N e r s z e s z katolikosz erdőket ültetett, tavakat csapoltatott le, G y ö r g y (K é v o r k) katolikosz muzeumokat és akadémiákat alapított. Nem is lehet egyéb a cél, mint az örmény hierárkiát leigázni, végeredményében pedig az örményeket russzifikálni. Különben nem csoda, ha Cilicia és Aghtamar katolikosza a konstantinápolyi és jeruzsálemi patriárkák tiltakoznak s az ecsmiádzini főkatolikosz egyházi átokkal sújtja az orosz zsarnokságot, mert pl. a perzsa uralkodóktól Ecsniádzinnak ajándékozott falvak, földek és erdők az egész örmény nemzet iránt tanusított rokonszenvük kinyilvánítása s a lefoglalt kérdéses nagy vagyonhoz minden országbeli örménynek többé-kevésbbé jussa van. Persze a tiltakozás csupán a jogfentartás értékével bír, de tekintve a jövőt ez is nagy erkölcsi igazságnak felel meg az erő-

szakkal szemben. Lehet, hogy az örmény papi kezelésnek is voltak hátrányai, de vajjon a muszka adminisztráció csálthatatlan lenne (?). Érdekes, hogy az ezután teendő hagyatékokra az említett ukáz 3. pontja az új törvényre hivatkozik.

Bizonyára az lesz ennek a következménye, hogy az örmény jótékony adományok inkább a más országok örmény intézményeinek a javára fognak esni, semmint hogy idegen és ellenséges befolyásnak engedje azoknak a kezelését alávetni.

Most, hogy az 1600 éves főpatriárkai szék rendszeres üldözésnek van kitéve, minden örmény gondját kell hogy alkossa az ilyesféle merényletek védelmére a sziszi katólikoszi méltóságot megerősíteni. — Ez a székhely Kegyes Nerszesz óta szabadon és függetlenül áll a Taurus büszke, védő falai közt, melyekre a muszka sas sohase fogja kiterjeszthetni ragadozó karmait.

Igy ír a Dseráz Minász szerkesztésében megjelenő párisi „L' Armenie“ melynek nyomán a Raoul Chéland La France à l' étranger című lapja e kérdéssel a fentiek szerint szintén behatóan foglalkozik f. évi októberi számában.

MERZA GYULA



KARÁCSONY.

Előtted állunk ismét, kimeríthetetlen forrása a szépségnek, szent Karácsonyér! Az élet küzdelmeiben, a sors csapásaiban, a hitelenséggel való küzdelemben meggyengült lelkünk édes vágyódással borúl le a jászolban nyugvó isteni gyermek előtt, hogy ennek mosolygó arca, barátságos, bátorító tekintete gyógyító irt csepegtessen megsebzett szivünkbe. Mennyi öröm, mennyi boldogság, édes érzelem fűződik ez éjszakához! Mily kimondhatatlan melegség árad az Úr Jézus jászolából! A körülötte lebegő s égi hymnuszt zengő angyalok kara úgy vonzza oda lelkemet s az angyali ének fenséges akkordjai az én aj-

kamon is megcsendülnek, az én szívemet is hullámmzásba hozzák. E bölcsönél megszakad az éj s az új világ tűnik fel a fölkelő nap nyomán. — Mint midőn a biborfényben ragyogó felhőkől aranyos pompában emelkedik ki a nap s a homályt eloszlatja, úgy szállott ki az isteni gyermek Szüz-Anyjának méhéből s eloszlatta a lelki sötétséget.

S miként a forró nyári napokon az áldásos eső után viruló pompával éled fel a természet, úgy támadt fel a száraz, csüggeteg, reményvesztett lélek a testté lett Ige, a világ világossága által. S ez éltető világosság mellett már 19. század óta mindig élvezzük a szellemi és erkölcsi ujjászületés mennyei kegyelmét.

19 század óta mindig egyforma ez az éj! Ugyanazon gyertyafényben tündöklő, arany-ezüstből csillogó karácsonyfa, ugyanazon mosolygó, boldogságtól kipirult, ártatlan gyermek arcok. A jászol, környezet, angyalok éneke ugyanaz. Mily kedves kép körülragyogva a fényes angyalok tündöklő világától, mily fenséges kép!

A világon mindenütt és mindenben a változás és mulandóság olykor szomorú példájával találkozunk. Csak ez az éj nem változik. Nem, mert az Úr Jézus szelleme, az örök igazság kiapadhatatlan fénysugara világít ez éjben; az a fény, mely meghódította az elméket, megnyerte a szíveket, ujjáalkotta a világot. E jászolnál hullottak le a rabszolgaság bilincsei, állítatott vissza az asszony méltósága, itt nyitott magának utat a szenvedő emberiség iránt való részvét s az általános emberszeretet. E jászolnál kezdődik az értelem világa, az igazság ismerete, az erkölcs tisztelete. E jászolhoz van kötve az emberiség hite, reménye, vágya s változzék bár minden e világon, e hit és vágy örök marad; mert minden Karácsonyében új erőt merít a bethlehemi jászoltól.

E két érzelem szárnyain tartja hódoló felvonulását e jászolhoz a tudomány, művészet, társadalom, család és egyén s a keresztény hittől áthatott kebel térdre borul a boldogságos Szüz s a kebelén nyugvó gyermek előtt s rájuk tekintvén elsajátítja a szegénység, szelidség, alázatosság és önmehtagadás szellemét.

A világtörténelem lapjai telve vannak nagy férfiak dicső tetteivel, kiváló tudósok érdemeivel, találmányaival, kik korszak-alkotó, századokra kiható eszméknek hirdetői és megvalósítói. Mily nagy különbség a szivet-lelket hidegen hagyó, rideg észbölcséletből vezetett és a bethlehemi jászolban nyugvó Jézus szeretetétől áthatott, jámbor tudós között. Ott a hitközöny, hitetlenség mérges lehelete; itt a krisztusi szeretet és lelkesedés heve. Ott a gőg, erőszakosság, lelkiismeret-furdalás, kétségbeesett vergődés; itt pedig szelidség, alázatosság, szeretet, jámborság, lelkibéke, megnyugvás.

Vagy ki volt a nagyobb, dicsőbb hódító: a híres hadvezérek-e, kik a népek ezreit igázták le erőszakkal, vérontással, vagy a betlehemi kised, ki tanításának, isteni szavának varázserejével, ellenállhatatlan édességével s a szeretet, szelidség és alázatosság szóval és tettel való kihirdetéssel nyerte meg milliók szívet, lelkét? Amazok útját hírnév, dicsőség kísérte s homlokát a győzők babérokoszorúja övedzte körül; de mi ez az üdvözítő diadalútjához képest? Ki versenyezhet dicsőségben vele, ki betölti az egész világtörténetet, melynek központja és legfontosabb eseménye, a világ szabadítója és ujjaalkotója?

Csoda-e hát, ha a betlehemi jászol nem pusztul el, hanem örökké él a szivekben, élesztve a buzgóság, hódolás és imádás mennyei kincseit, melyek Istenhez emelnek s az isteni kegyelem részeseivé tesznek? Hogy a karácsonyi öröm örökkévaló, melyen nem változtathat sem idő, sem szokás vagy divat, megmarad változhatatlan, közös öröm-forrásnak, melyből mindenki egyformán meríthet, mintegy átöröklött; máj évszázadokon át uralkodik fölöttünk s szívünkben kiirtani nem lehet?

Csoda-e ha minden évben új öröm kél az angyali sereg éneke nyomán, mely elhat mindenüvé; a nyomorult viskóba és ragyogó fényben tündöklő palotába; az örökös hó és jég birodalmába úgy, mint a forró égőv hazájába? Elhat az aljas bűnökbe merült lelkekbe, el a tiszta, ártatlan gyermeki szívbe, ki puha párnák közt édesen pihene álmodik karácsonyfáról, aranyos dióról,

játékról, gyertyafényről, a karácsonfát körüllegő angyalokról, a jó Jézuskáról.

Hasson el hozzánk is, a mi sziveinkbe is az angyalok öröm-éneke s eszközölje bennünk a lelki ujjászületés kegyelmét e szent éjen, hogy karácsonyi örömünket majdan felváltsa a mennyei öröm és boldogság örökké tartó öröme. A betlehemi jászolból sugárzó örök világság melegítse fel sziveinket a megváltás titkának imáadására, a világi hiúságok megvetésére és a krisztusi erények gyakorlására.

Temesvár.

FÜLÖP LAJOS.



AZ ÖRMÉNYEK TÖRTÉNETE A MAGYAR IRODALOMBAN.

II.

Az „Armenia” nevet egyik Áram nevű királytól kapta az ország, ki az első fejedelmi osztályban hetedik volt, s Kr. előtt mintegy ezernyolczszáz évvel uralkodott. Magok az örmények Háj néven nevezik magokat, Hájkh-tól, ki a nép alapítója, törzsökatyja, s Belusnak kortársa volt. Ő vele kezdődik az örmény történetírás mintegy kétezer száztíz évvel Kr. előtt s VII-ik (helyesen VI-ik) Leóval végződik, ki a vad népek becsapásai elől Párizsba futott, s itt Kr. után 1393-ban halt meg. Egyébiránt az ország Kis-Ázsia és Perzsia sorsában osztozott.

Krisztus előtt 150-ben Valársaces, egy új uralkodás alapítója, vezette a kormányt s új rendbe hozá az országot. Több intézetein kívül, az országos tanács mellé két emlékeztetőt rendelt, kiknek abban szavok ugyan nem, ellenben szabadságok volt mindent bírálgatni, inteni, dorgáló megjegyzéseket tenni, s a hirtelenkedéseket és igazságtalan cselekedeteket magának a királynak is szemére vetni. Ugyanez a Valarsaces szedeté össze Mar-Ibas Catani (helyesen Katinai-Mar-Abasz!) a Kr. előtt való

egyedüli író által, az országban s a parthus birodalomban még akkor fenforgott történeti eseményeket.

A negyedik század elején vették fel az örmények a keresztény hitet, (másodszor. Szerk.) s ezzel kezdődik az ő litteraturájok. Ezóta fordításokat készítettek görög, zsidó, syriai és chaldaei nyelvekből. Homerust örmény hexameterekben adták. Anyanyelvek, az örmény Cirbied szerint, ősi nyelv; mások szerint syriai, chaldaei, zsidó és arab nyelvekből álló vegyület. Mind a két vélemény igaz (?) (Az első igaz. Szerk.) Az ó-örmény, a tudományos és isteni tiszteletbeli nyelv, ősi eredeti; az új arméniai, a nép nyelve, az ott uralkodott népek nyelvéből amazzal vegyült. Az ó, a bibliai nyelv, a Szentírás fordíttatása által műveltetett ki, melyet Meszrob tanítványaival együtt, kik között Choronai (helyesen: Chorenei) Móses is volt, a nagy Izsák patriarcha ösztönzésére 411-ben kezdett s 511 körül végezett. Csak Meszrob által nyert az ó-örmény nyelv hét magánhangzói jegyet; előbb az örményeknek csak huszonzét mássalhangzó betűjük volt. Ezen időben állíttattak egyszersmind oskolák is.

Litteraturájok legnagyobb virágzása, az örmény egyháznak a görögtől való elvállási idejébe esik, az ötödik századba, a chalcedoni egyház után, s mintegy tizedik vagy tulajdonképen a tizenharmadik századig tartott. Tudományos vizsgálódásokra azonban soha sem terjedt ki észrevehető sikerrel (?); becses ellenben a történetírásra nézve.

A francia királyi kögyvtár, Párisban majdnem minden örmény történetíró munkáit birja teljesen, részint kinyomva, részint kéziratban. Ezekből egy, azon könyvtárnál tisztségben volt örmény tudós pap: Cirbied M. I. ily munkát készíte 1806-ban: „Recherches curienses sur l'histoire ancienne de l'Asie, s Saint-Martin I. M. segítségével, Örményország általános történeteit is kidolgozá. Az újabb időkben kitűnt örmény írók közül nevezést érdemel D. Zohráb és Aucher Ker. János; mind a kettő Velenczében. Ezen utolsó nem régiben némely, ötödik századbéli íróknak, például az ismeretes görög zsidó Philónak munkáját fordította le anyanyelvére. Megem-

lithetni még utoljára azt, hogy Velence mellett, az egyik szigeten levő örmény klostromban ujságlevél jelenik meg a mondott nyelven, s Levanteben és Konstantinápolyban nagyon olvastatik. (Azóta — Isten segítségével, mily sokra szaporodott az örmény lapok száma! Szerk.)

A hegyek bővelkednek vassal és rézzel. A lakosok tulajdonképeni örmények, turkományok, a síkságokon vándorolva pásztoréletet élők, kevés ozmánok, görögök és zsidók.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Örmény istentisztelet Thököly sirjánál. Folyó évi október hó 18 - 19-én a Rákóczy zárandoklat alkalmából egy kisebb társaság Szádeczky Lajos dr. historikus vezetése alatt Izmidbe, a hajdani Bithinia fővárosába, az egykori Nikodemiába is kirándult, hol a karloviczi béke után, a „kurucz király“ internálva volt. Ugy ő, mint neje Zrinyi Ilona, a nagy Rákóczy anyja ott töltötték életük utolsó éveit s ott is haltak meg ezelőtt kétszáz évvel s maga Thököly Imre az egykori nagynevű erdélyi fejedelem, szultáni évjradék mellett, mint viddini gróf fejezve be életét, ott is van eltemetve a nagy örmény temetőben. Konstantinápolyból nem nehéz Izmidbe eljutni. Kis-Ázsia partjára hajón átkelve s onnan Hajdárpasa állomástól 4—5 órai út az izmidi tengerből partján vezető bagdádi vasútvonalon a 25 ezer török és örmény lakosu regényes vidéken épült Ismid. Az 1 vagy 2 napot igénybe vevő s személyenként 20—25 koronába kerülő kirándulás ezúttal is kellemesen ütött ki. A résztvevők megkoszorúzták Thököly sirját, hol az örmény papság istentiszteletet tartott. Különben a kiesfekvésű város egyúttal örmény érseki székhely. A közelben emelkedett Thökölyék nyaralója (törökül: csefke), melynek romjait a kirándulók fölkeresték.

Bécs város új tiszti főorvosa. A Bécsbe letelepült erdélyi örmény családok egyik ismertebbike a Szongott-család, melynek egyik tagját dr. Szongott Tódor, bécsi kerületi orvost, ki e tiszttel husz év óta közmegeledésre betöltötte: most nevezték ki Bécs főorvosává (Stadtphysikus). Szülei Szamosújvárról Beszterczére költöztek, hol a Szongott Gergely kereskedő-czég nagy népszerűségnek örvendett. Orvosi pályáját Bécsben fejezte be, s ott is nősülvén osztrák állami szolgálatba lépett. Három fia van. Egyik fivére csak nemrég halt el fiatalon, mint a magyar királyi testőrség tagja, egy másik öcsce pedig Budapesten önszorgalmából fényes üzletet nyitott. Dr. Szongott Tódor még élte delén lévő tevékeny férfiú, hisz alig 50 éves, tehát sokáig szolgálhatja egy világáros közegészségügyi érdekeit.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Művészeti könyvtár — mondja a Lampel Róbert könyvkereskedése, Budapest, VI. Andrásy-út 21. sz. — közös czím alatt képzőművészeti monografiák sorozatát indítjuk meg. Ezzel az elhatározásunkkal régi hiány megszüntetésére törekszünk. Hazánkban egy paragon lévő terület fölszántására és bevetésére nyitunk alkalmat azoknak a tudós szakférfiaknak, kik a művészetek és nagy művészegek kialakulásának és hatásának jelenségeivel eddig nálunk legfőlebb csak a saját lelki ösztöneik kielégítése végett, a szépségek iránt való nemes hevületből foglalkoztak, de sem terök, sem közönségek nem volt, hogy tanulmányaik eredményét elmondhatták volna, vagy elmondaniok érdemes lett volna. A teret ezenel megnyitjuk előttük, a közönség pedig, mely hallani akarja őket, — következőkben van. Néhány évvel ezelőtt a magyar vallás- és közoktatásügyi kormányzat a művelt társadalom lelkesedése mellett proklamálta a művészeti szempontoknak a nevelésben és oktatásban való szükségességét. Azóta egész sorozata jelent meg azoknak az intézkedéseknek, melyek részint csatlakoznak a nagy kulturnemzetek művészeti akciójához, részint pedig önálló eszmékkel új utat törnek a felé az ideál felé, mely egy lélekben művelt, nemes izlésű és fennkölt gondolkozású nemzet képében áll a fajunk sorsát szívéükön viselő legjobbakk előtt. Mert valóban művészet nélkül nincs igaz műveltség. Csak a művészet ismeretétől áthatott társadalom fogja megcsinálni azt a Magyarországot, melyről a nagy Széchenyi azt mondta, hogy — lesz. A művészet ismerete szükséges. Megismerni pedig a művészetet annyi, mint — megszeretni. A művészet a lélekműveltség evangéliuma, — s az evangélium igéi csak akkor töltik be megváltó hivatásukat, ha az emberi társadalom minden rétegét átnemesíthetik. A mire mi vállalkoztunk, nem más, mint a művészet ismeretének terjesztése. Feltárjuk a magyar közönség előtt korszakoknak, nagy egyéniségeknek az életét. Nem lélektelen fejtegetések és egymásra halmozott gyűjteménye lesz a tervezett művek sorozata, hanem szeretettel, az élet nyelvén megírt élvezetes és tanulságos olvasmányok. De a nagy művészegek életírása nem is csupán adatszerű felsorolása lesz a születési és halálozási év között lefolyt eseteknek és működésnek, hanem egy-egy kimagasló emberi tehetségnek az őt megelőző, s az őt körülvevő kor összes viszonyaiból való kialakulását, kiemelkedését, a saját korához való viszonyát, s a következő korokra való hatását.

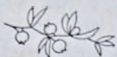
KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A churut, befőtt és az örmény nő. Alig cseperedik a leány, az anya már is kezdí azt egyre-másra tanítani. — Tanuld meg mind azt, a mire tanítlak; mert hasznát veszed. De különösen tanuld meg jól főzni, sütni. A ki jól tud főzni, az mindig jó és izletes étkeket eszik s hozzá még konyhája is sokkal kevesebbe kerül.

Ha aztán a jó Isten olyan helyzetbe juttat, hogy szakácsnőt tartatsz, akkor is használt veszed tudományodnak: tudod őt kormányozni s legalább nem csinálja azt, a mit ő akar. Ez az oka, hogy minden örmény nő mester a főzésben, sütésben, háztartásban. . . . Ha aztán özvegyiségre jut, vagy pártában marad és nincs ki gondoskodjon róla, vegye elő tudományát — és ebből tisztességesen élélhet. Csináljon a többek közt churutot nagy mennyiségben és készítsen különféle befőttet — eladásra és tudassa a lapok kihirdetési rovatja után a fogyasztó közönséggel, hogy nála kapható churut (darabja ennyi fillér) és befőtt (a fél vagy egész literes üveg ára ennyi) . . . és nem fog a nyakán maradni egy száll sem. Annyi lesz a megrendelő, hogy alig fogja győzni a csomagolást. A tájékozatlan közönség — szükség esetében — akárhányszor kénytelen ilyen kérdésekkel is szerkesztőségünknel alkalmatlanzkodni. De mert a szerkesztőség még ilyen kérdésekre is nem adhat feleletet, a fogyasztó közönség még drága pénzért sem jut hozzá keresett, kedvelt churutjához (melylyel a legizletesebb churutos leves: ángáds-ábur készül), a jövedelemre reá szorult nő pedig elesik biztos kereseti forrásától. Azért a maguk érdekét fogják előmozdítani mindazon nők, kik hasznos tanácsunkat követve, jövő tavasszal már hozzákezdenek a jövedelmező churut és befőtt készítéséhez . . .

Kereskedés gyümölcscsel. Az örmény született kereskedő; azért még a múlt század első felében is az örménység háromnegyede kereskedéssel foglalkozott. A marhakereskedők Magyarországon pusztáit tartották haszonbérben, a rőfös és fűszeres kereskedők boltjaikban árultak; a sátoros kereskedő ugyan városban lakott, de nap nap után sorban járta a vásárokat, melyekben kirakódott; mikor aztán vége lett a vásárnak, összeszedte sátorfáit, felrakodott és saját szekérével ment tovább a következő vásárra. A szatocs (kikidsár) inkább a heti vásárokat látogatta, de megállott a közbeeső falvakban is (mert akkor nem volt minden faluban zsidó-kereskedés), hol minden heti vásár nélkül is hamarosan jó vásárt csapott. Ma a marhakereskedők száma (pedig a marha igen jól jövedelmezett) nagyon leapadt, a szatocsokat is kevés egyén képviseli, — báránybőr-kereskedő pedig alig van nehány az országban (az ipar előhaladtával a plusz szorította ki a báránybőr használatát), aztán a vasútak szaporodása is megváltoztatta a kereskedés irányát; azért egyesek új árucikkkel kezdenek kereskedni. Már tavál egy-két szamosújvári kereskedő őszzel bejárt nehány megyét és (habár gyöngye gyümölcstermés volt) beszerzett nehány kocsis almát, aztán vasúttal elhozatta ide s innen szép haszonnal eladta. S ez a körülmény buzdításul szolgált; mert az idén már többen vettek eladásra szánt almát nemcsak a szamosújvári, de sőt a kolozsvári kereskedők közül is. Ha a kereskedő őmaga foglalkozna gyümölcstenyésztéssel, e mellett megvenné a szomszédos gazdák termését is, aztán összeköttetésbe lépne nagyobb piacokkal (az

idén is mily nagy haszonnal lehetett volna külföldre szállítani gyümölcsöt) beh sok szép pénzt rakhatna zsebre! De megszoktuk csak a vert útat és nem egy könnyen térünk az általunk eddig nem járt útra még akkor sem, ha ez sokkal jövedelmezőbb is!



MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Örmény tanulók Európában és Amerikában. A francia és más külföldi lapok a mondott cím alatt gyakran sok érdekes dolgot közölnek. Ezen lapok példáját követjük tehát mi is, midőn alább megemlékezünk néhány szorgalmas örmény tanulóról. A konstantinápolyi Elmászián, ki Valabri-ben (Franciaország, Bous du Ron) föld- és szőlőművelési gyakorlati iskolát végzett, — 17 osztálytárs között az ötödik volt. A francia kormány megengedte az örmény katolikusok patriárkhájának, hogy ebbe az iskolába két örmény tanulót állandóan küldhessen, kik itt ingyen ellátásban részesülnek. — Nátháneán Mihály (Vánból), ki a thombleni (Meorth e Mozel) földművelési iskolában két évig szép sikerrel tanult, innen a nanszi-i felsőbb földművelési intézetbe (Institut Agricole) ment, melynek tanfolyamát az idén végezte. Nátháneán, ki oklevelét is kivette, az első örmény, ki a nanszi-i felsőbb földművelési intézetben tanult. — Az Egyiptomban lakó, de váni születésű Szoszóján János Eksz-ben (Aix) tette le jogi tanulmányai-ból kitűnően a vizsgát, azután visszatért Kairóba, hol egy híres ügyvédi irodában dolgozik. — A váni Melkhonián Áskhánáz az, ki a Boston városi (Egyesült-Államok, Éjszak-Amerika) iparintézet (Institute of Technology) növendékei közt nemcsak első, de 75 tallér jutalmat (schalerschip) is kapott. Ez Amerika ilyen fajú intézeteinek a legmagasabbika; ezt az intézetet az amerikai tanuló ifjúság 30 % látogatja évenként. Melkhonián kiváló szorgalmát azért is kell dicsérnünk, mert minden anyagi segély nélkül tanul és tanításból nemcsak önmagát tartja fenn, de sőt még övéiről is gondoskodik.

Az örmény nyelv és szertartás tanítása Oroszországban. A Tiflisben megjelenő „Kaukaz“ hivatalos lap közli jegyzékét azon könyveknek, melyekből csak lehet és szabad az örmény nyelvet és szertartást az örmény (Orosz-Örményország) iskolákban tanítani. Azonban az itt kimutatott könyvek is csak oly feltétel alatt engedélyeztetnek, ha az örmény szöveggel szemben majd ott lesz az orosz fordítás is.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ-TULAJDONOS: SZONGOTT KRISTÓP.

SZAMOSÚJVÁRT, TODORÁN ENDRE „AURORA“ KÖNYVNYOMDÁJA.

Lukács László pénzügyminiszter leányát, Jolánt eljegyezte dr. Haller Károly pénzügyminiszteri segédtitkár. Az eljegyzésről a két család a következő jelentést adta ki: Lukács László valóságos belső titkos tanácsos magyar kir. pénzügyminiszter és neje, született Lukács Jolán örömmel tudatják leányuknak, Jolánnak dr. Haller Károly pénzügyminiszteri segédtitkárral történt eljegyzését. — Dr. Haller Károly miniszteri tanácsos, egyetemi tanár és neje, született Szentkirályi Gizella örömmel tudatják fiuknak, Károlynak, Lukács Jolánnal történt eljegyzését. Kolozsvár, 1903. okt. hó.

Lóverseny Német-Eleméren. A torontálmezei Német-Eleméren november havában sikerült lóverseny tartatott, melyen részt vett gróf Karátsonyi Aladárné, a Karátsonyi grófnők és a t. A verseny eredménye: 1. Gátverseny. Első lett Karátsonyi grófnő „Szunyog“-ja (lov. Pauer István főhadnagy). 2. Vadászverseny. Első lett Karátsonyi grófnő „Szunyogja“-ja (lov. Koós főhadnagy). A versenyt táncmulatság követte, mit Nagy-Becskeken a kaszinó helyiségeiben tartottak meg.

Marosvásárhelyt a róm. kath. templom javára (helyreállítás) nov. hó 7-én a „Transilvania“ szállóban igen sikerült hangversenyt rendezett. Az estély alatt dr. Kábdebó Ferencz kir. közjegyző szép felolvasást tartott, neje Simay Rózália, ez ismert szamosújvári születésű művésznő pedig zongorán játszott. Játékáról a marosvásárhelyi „Egyetértés“ a következőket írja: A negyedik számot Kábdebó Ferenczné úrnő zongora-hangversenye töltötte be „Impromptu“ Chopintól és a „Korcsolya-táncz“ a „Profeta“ operából Liszt átíratában. Kábdebóné úrnő művészete bámulatba ejtette hallgatóit. Chopin lágy, behizelgő gondolatát hiven tükrözte vissza játéka, de művészetének hatalmas erejét hallottuk Liszt átíratában. Nagy mesterének, a zenekirálynak irányát és alakjait leghivebben ez a mondás jellemzi: „Az erő hatalom“ és ezt az erőt uralni a legnagyobb művészet. Kábdebó úrnő technikájának tökéletes kerekdedségével és erejével minden ízében érvényre juttatta mesterének nagy művét s óriási, szünni nem akaró taps jutalmazta a nyujtott élvezetért. (A nagy siker eredményezte nagy kitüntetés alkalmából Szerk. is gratulál volt, kiváló eszü, szorgalmas, kitünő tanítványának!).

Lonovics-alapítvány. Lonovics Gyula dombegyházi nagybirtokos, boldogult Lonovics József, csanádmezei volt főispán és az őrmény eredetű Hollósy Kornélia, a világhírű művésznő fia, — szülei emlékének a megörökítésére huszonhatezer korona erejéig alapítványt tett különböző kulturális és jótékony célokra.

Kinevezés. Kopacz Mózes csikszeredai adógyakornok, a nagyenyedi magyar kir. adóhivatalhoz adótisztté nevezetett ki.

Kitüntetés. Bogdánffy Sándor kolozsmegyei árvaszéki nyilvántartónak sok évi buzgó szolgálata elismeréséül a koronás arany-érdemkeresztet adományozta a Király.

== SZAMOSÚJVÁRI HIRADÓ. ==

— Szabó János, szamosújvári gör. kath. püspök, díszpolgárrá történt megválasztása alkalmából a következő szép sorokat intézte városunk polgármesteréhez, Tódorfi Lukácshoz:

Tekintetes Polgármester Úr! Szamosújvár szabad kir. város mélyen tisztelt közönsége f. évi július hó 7-én 65. szám alatt kelt határozatával a szamosújvári püspökség 50 éves fennállása alkalmából azon ritka kitüntetésben részesített, hogy egyhangúlag díszpolgárának választott meg. A jóindulatnak és figyelemnek ezen kiváló módon történt kifejezésében megszilárdítva látom azon benső jó viszonyt, mely a püspökség megalapítása óta a nemes város és ezen egyházmegye s főpásztorai között szakadatlanul fennállott, valamint erős zálogát annak, hogy a nemes város közönsége eddig tapasztalt nagyabecsült figyelmében és jóakarátában ezentul is részesíteni fog. — Mindenkor hű emlékemben lesz a nemes város kegyes figyelmének ily ünnepies módon történt megnyilatkozása s tisztelettel kérem tekintetes Polgármester urat, hogy a mélyen tisztelt városi közönségnek legbensőbb, őszinte, hálás köszönetemet tolmácsolni méltóztatnék és azon legforróbb óhajom kifejezését, hogy Szamosújvár szabad kir város előhaladjon és felvirágozzék s hogy a Mindenható minden egyes polgárát bőséges áldásával árássa el. Fogadja tekintetes Polgármester úr kiváló tiszteletem nyilvánítását, melylyel maradok Szamosújvárt, 1903. évi október hó 15. Szabó János szamosújvári gör. szert. kath. püspök.

— Simai Tódor. Ez a szamosújvári születésű kitünő képzettségű mérnök nem régiben töltötte be a Győr-Soproni vasúttársulatnál viselt hivataloskodásának 25 éves fordulóját, hol ma már igazgatóhelyettesi és felügyelői állásban működik a szakkörök elismerése mellett. Első diákéveit hasonnevű özvegy atya mellett a szamosújvári örm. kath. gymnáziumnál töltötte, melynek egyik legelső növendéke volt. (Tanára volt a Szerk.) Kolozsvárt szintén kitünően folytatott középiskolai tanulmányai befejezésével a bécsi műegyetemre került; alighogy megszerezte a mérnöki oklevelet, fenti előbb Győrött székely vasútigazgatóságnál nyert alkalmazást, a hol már negyedszázadon át egyfolytában sikerrel működik és Sopron város társas életében közbecsülésnek örvend. — Kolozsvárt élő egyetlen testvérét, özv. Merza Joákimnét csaknem évente meglátogatja. Az Armenia buzgó olvasója, örmény czélokra szívesen adakozik. — Ad multos annos!

— A helybeli leányvárhoz választmánya nov. hó 10-én gyűlést tartott, melyen — a jelentkezett növendékek közül — felvétettek: Gyergyó-Szt-Miklósról Zachariás Szilvia és Mánya Károlin, Gyergyó-Ditróról Jakab Zseni, Erzsébetvárosról Körösy Katalin, Kolozsvárról Tüzes Margit és Szamosújvárról Tekár Róza.

— Elhunytak: Bocsánczi János joghallgató 23 éves korában, — Merza Joachimné szül. Nyegrutz Mária 57., — ifj. Bányai Gyula 21., — Haraga Katalin 77., — Major István 59., — Gajzágó Mária 70., — Szongott Bogdáné szül. Bocsánczi Teréz 78., — Haragay Antal birtokos 60. éves korában. Nyugodjanak békében!